

УДК 373.21:37.034

Світлана Вікторівна Лозинська,

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри початкової та дошкільної освіти
Львівського національного університету
імені Івана Франка,
e-mail: sv-loz@ukr.net

Лілія Василівна Капусняк,

студентка факультету педагогічної освіти
Львівського національного університету
імені Івана Франка,
e-mail: kapusniakliliya@gmail.com

МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБОМ ЕТИЧНОЇ БЕСІДИ ЗА ВАСИЛЕМ СУХОМЛИНСЬКИМ

У статті розглянуто проблему, що визначається необхідністю організації життєдіяльності дітей дошкільного віку, теоретичного осмислення і методичного розроблення змісту морального виховання дітей засобом етичної бесіди; роз'яснення значення моральних норм і правил поведінки; формування потреби бути моральними людьми, культивування внутрішньоособистісної моральності. Дошкільне дитинство є початковим періодом становлення особистості. Сформовані в дошкільному віці основи моральної спрямованості особистості значною мірою визначають подальше її життя, а виправити допущені батьками, педагогами помилки в моральному вихованні дітей важко або неможливо.

Ключові слова: діти дошкільного віку, моральне виховання, етична бесіда, спадщина Василя Сухомлинського.

Постановка проблеми. Процес морального виховання – важливий компонент цілісного педагогічного процесу дошкільного навчального закладу. Моральне виховання є одним з основних завдань програми розвитку дітей дошкільного віку, хоча посідає в ній не провідне місце й за своєю деталізацією поступається завданням розумового й пізнавального розвитку. Сьогоднішні тенденції переконують, що моральне виховання завжди є актуальним, а його зміст оновлюється відповідно до сучасних вимог, новітніх результатів психолого-педагогічних досліджень та запитів практики, що зросли.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями морального виховання дошкільників у різні часи займалася велика кількість науковців і педагогів. Зокрема, Л. Артемова, Л. Божович, А. Гончаренко, О. Запорожець, С. Карпова, В. Котирло, М. Лісіна, Є. Субботський, В. Павленчик, Т. Поніманська, Т. Фасолько, С. Якобсон. Вагоме місце значенню морального виховання надавав В. Сухомлинський, про що свідчать його численні наукові праці та практичний досвід.

Формулювання мети статті. Мету статті визначаємо закономірностями морального виховання дошкільників засобом етичної бесіди в педагогічній спадщині Василя Сухомлинського.

Виклад основного матеріалу. В останні десятиріччя суспільство в Україні змінилося, змінилися і суспільні відносини: підкорення їх потребам ринку, утрата виховних ідеалів, відчуження людей одне від одного – усе це змушує звернути особливу увагу на моральний розвиток малюків як майбутніх членів нашого суспільства та громадян України. Науковці, педагоги довели, що в дошкільному віці формуються базові якості особистості: доброта, чуйність, турботливість, чесність, щирість, вірність, любов, повага до людей, працьовитість, які забезпечують моральний розвиток дитини як особистості.

Проблема морального виховання завжди була актуальною. Дитячий садок має брати активну участь у соціальному та моральному розвитку дитини. Проблеми виховання

гуманності, любові до людей і всього навколишнього завжди були провідними в навчально-виховній роботі з дошкільниками. Життя людини має починатися з бережливого ставлення до матінки-природи, з любові до всього живого, а насамперед – до людей. Ми повинні не стільки дбати про матеріальний достаток і гроші, скільки про світлу душу, чисту совість, добре серце, щире слово.

Відомо, що засвоєння норм моральної поведінки починається ще в ранньому дитинстві: біля рідного порогу, спостерігаючи за батьком і матір'ю, дитина переймає всі їхні звички, помисли і вчинки. Зазвичай, діти дошкільного віку сприймають батьків, вихователів як утілення всього найкращого, на кого вони хочуть бути обов'язково схожими, що полегшує формування в них моральної поведінки [1, с. 2].

Багато цінного для морального виховання дошкільників містять наукові праці та практичний досвід В. О. Сухомлинського – українського педагога, публіциста, письменника, поета (1918–1970) [2, с. 24].

У вихованні молодого покоління він надавав велике значення всебічному вивченню духовного життя і особливостей розвитку дітей. «Я впевнений, що є якості душі, без яких людина не може стати справжнім вихователем, і серед цих якостей на першому місці – уміння проникати в духовний світ дитини» [3, с. 34].

Відомий педагог розуміє виховання як живий творчий процес спілкування педагога і вихованця. Їх має об'єднувати духовна спільність, без якої виховання можна порівняти з блуканням у темряві. Азбука моралі засвоюється з дитинства, і зробити її життєвою для дитини – завдання педагога з того моменту, коли дитина починає вчитися пізнавати й оцінювати світ. Застерігаючи від формалізації процесу виховання, В. Сухомлинський звертає увагу педагогів на важливість активізації почуттів дітей: кожна людина в дошкільному дитинстві повинна пройти «емоційну школу», або «школу виховання добрих почуттів». У досвіді педагога-новатора гармонійно поєднані переконливе слово, читання художніх творів для дітей, пояснення суті норм загальнолюдської моралі, етичні бесіди, моральні ситуації. Ідеї В. О. Сухомлинського сприяли усвідомленню значення морального виховання як своєрідної основи всього подальшого навчання і виховання людини [2, с. 24].

Спонукаючи малят пізнавати світ і серцем, і розумом, жити за законами добра і любові, поважати все, що нас оточує, – головні постулати морального виховання, до яких закликав Василь Сухомлинський. Його твори сповнені людяності й життєвої мудрості, допомагають відкривати дітям світ, формувати в них позитивне сприйняття довкілля і себе, моральні риси, розуміння таких філософських понять, як душа, совість, добро, щастя [4, с. 14].

Сучасна актуалізація спадщини Василя Сухомлинського пояснюється об'єктивним зростанням інтересу суспільства до етичних проблем і необхідністю нового обґрунтування моральних цінностей та ідеалів людини третього тисячоліття.

У своїх працях Василь Олександрович обґрунтував необхідність формування моральної культури особистості, починаючи з дошкільного дитинства. Головною метою морального виховання дошкільнят він вважав опанування ними елементарної морально-етичної грамотності. Розроблені педагогом основні норми моральної вихованості для дітей ґрунтуються на творчому використанні багатого потенціалу загальнолюдських моральних цінностей і є складовою його цілісної педагогічної системи [5, с. 6].

Отже, специфіка морального виховання залежить від особливостей моралі як форми суспільної свідомості. Нові концепції дошкільного виховання звертають увагу педагогів на необхідність перебудови виховного процесу на основі особистісно-орієнтованого підходу.

Процес морального виховання має двосторонній творчий характер. Дитина – співучасник виховного процесу – активно сприймає педагогічні впливи, а вихователь організовує процес морального виховання, орієнтуючись на характер цього сприймання. Перебіг психічних процесів і станів, які відбуваються у свідомості дитини і становлять основу розвитку тих чи інших потреб, мотивів, якостей, має не поверховий, а глибинний, внутрішній характер. Тому аналіз кожного етапу морального виховання також вимагає від вихователя

педагогічної майстерності. Тим більше, що процес морального виховання дуже тривалий і його результати не можуть бути виявлені одразу після здійснення педагогічного впливу. Ця особливість морального виховання потребує постійності й безперервності у розв'язанні завдань та аналізі їх здійснення на кожному етапі. Дитина не чекає, поки її будуть виховувати доброю (чесною, сміливою), в неї складається певний досвід поведінки, і за відсутності відповідних педагогічних впливів цей стихійно сформований досвід може бути цілком протилежний тим завданням, які вихователь намагатиметься виконати в подальшому. Ігнорування сензитивних періодів для виховання морально-вольових якостей призводить до непоправних утрат в особистості дошкільника. Педагогам доводиться не просто надолужувати розвиток дитини, а перевиховувати її [2, с. 36].

Утілення моральної норми у стосунки дітей між собою та в стосунки з ними дорослих не може бути штучним. Ці стосунки неможливо побудувати попередньо, а згодом залучити до них дітей. Адже дитина – суб'єкт цих відносин – бере в них безпосередню участь. Відносини між іншими людьми, свідком яких є дитина, можуть справляти вплив на неї лише тоді, коли вони мають певне значення для неї, тобто якщо вона має до них те чи інше відношення. Ця закономірність свідчить про дійовий характер морального виховання.

В організації процесу морального виховання необхідно враховувати характерні для віку дітей потреби та інтереси. Схильність дошкільників до засвоєння моральних норм може лишитись нереалізованою, якщо дорослий не допоможе проникнути в зміст моральних вимог і не вкаже на конкретні способи їх виконання. При цьому не слід наголошувати на імперативності тих чи інших вимог. Дуже важливо виховувати в дошкільника впевненість у правильності моральної поведінки. Адже поважати інших може лише людина з розвинутим почуттям власної гідності, а не принижена, підлегла. Виховання гідності людини не лише завдання, а й неодмінна умова морального виховання.

Центр морального виховання – дитина. Реалізувати всі закономірності морального виховання можна, лише застосовуючи їх на основі вивчення рівня моральної вихованості кожної дитини. Для цього потрібно виявити переважну спрямованість мотивів її вчинків, у яких висловлене ставлення до дорослих, до навколишнього, до самої себе. Таку моральну сторону можна побачити, виділити в будь-якій діяльності дитини. Педагоги, які прагнуть побачити і проаналізувати переважно погані вчинки дитини, щоб у майбутньому попередити їх повторення, просто не встигають за моральним розвитком дитини. Слід пам'ятати вказівку Л. Виготського про те, що педагогіка повинна орієнтуватись не на вчорашній, а на завтрашній день розвитку. Процес морального виховання створювальний, формувальний. Поруч із спостереженнями за дитиною, які дають багатий матеріал для аналізу, вихователь організовує досвід моральної поведінки, створюючи умови для самостійних дій, вибору вчинку, коли дитина може зробити щось чи ні, вчинити так чи інакше. Не варто давати дітям щоразу свої рішення, занадто опікуватися їхньою поведінкою. Впливу педагога потребує не стільки результат вчинку дитини, скільки сама спрямованість мотивів, які викликали ту чи іншу дію. Необхідно прагнути до того, щоб формування морального досвіду дитини супроводжували позитивні переживання, пов'язані з моральними вчинками, а також чітке, справедливе ставлення до них педагога.

Отже, моральне виховання дітей дошкільного віку – це процес цілеспрямованого формування особистості дитини. Знання основних особливостей морального розвитку дітей допомагає правильно організувати процес морального виховання, спрямувати його на досягнення цієї мети [2, с. 37–38].

Традиційно зміст морального виховання визначають 3 групи завдань: формування в єдності моральної свідомості (уявлень, понять про добро і зло), поведінки (навичок культури поведінки, поваги до навколишніх, правдивості, чесності, працелюбства тощо), почуттів (турботливості, совісті, гуманності, любові до Батьківщини) [2, с. 35–36].

Основні шляхи вирішення завдань морального виховання вбачають у: шанобливому ставленні педагога до кожної дитини; емоційно-позитивному спілкуванні дошкільників одне з

одним; організації повсякденної спільної діяльності дітей і дорослих.

Реалізація завдань можлива на основі врахування таких принципів морального виховання:

- наочність;
- свідомість і активність;
- доступність і дотримання міри;
- систематичність і послідовність;
- інтегрованість;
- варіативність;
- урахування вікових та індивідуальних особливостей дітей;
- повага до особистості й співпраця;
- зв'язок із практичною діяльністю і життєвим досвідом;
- відхід від моралізування.

Спираючись на ці принципи, вихователь формує в дітей моральні соціально-комунікативні вміння та навички, дружні почуття, товариські взаємини, створює сприятливі умови для виховання чуйності, співчуття, турботи, доброти [6, с. 42–43].

Моральне виховання, як і будь-який напрям виховної роботи з дітьми дошкільного віку, передбачає використання системи прийомів, способів, операцій, пізнання особливостей їхнього світовідчуття, мислення, поведінки і цілеспрямованого впливу на них [7, с. 242].

Методи морального виховання – це способи педагогічної взаємодії, за допомогою яких здійснюється формування особистості відповідно до мети, завдань морального виховання і вікових особливостей дітей.

Методи і прийоми реалізації завдань морального виховання:

- наочні: спостереження; розглядання тематичних ілюстрацій; перегляд репродукцій картин (дидактичних і живописних), слайд-фільмів, мультиплікаційних фільмів з подальшим обговоренням їх змісту; демонстрування позитивних взірців поведінки; театралізації;
- словесні: етичні бесіди, розповіді, моральні діалоги, читання творів дитячої художньої літератури дорослими, розучування віршів; обговорення життєвих моральних ситуацій; ознайомлення з народними моральними звичаями і традиціями; прослуховування аудіозаписів; відгадування загадок; складання дітьми оповідань моральної тематики за схемами, ілюстраціями; переконання у формі роз'яснення; навіювання; заохочення; покарання;
- практично-ігрові: дидактичні ігри морального спрямування; сюжетно-рольові та режисерські ігри; ігри-змагання; моделювання казок; постановка п'єс на моральні теми, розв'язування моральних задач, програвання ситуацій морального змісту; вправлення [8, с. 15–16].

Моральне виховання, як і будь-який напрям виховної роботи з дітьми дошкільного віку, передбачає використання системи прийомів, способів, операцій пізнання особливостей їхнього світовідчуття, мислення, поведінки і цілеспрямованого впливу на них [8, с. 242].

Кожна конкретна педагогічна ситуація передбачає відповідний вибір методів впливу на моральну свідомість і моральну практику дитини, ефективність яких залежить від комплексного їх використання. За будь-якої форми взаємодії педагог повинен виявляти повагу до особистості дитини, впевненість у перспективах її розвитку, стимулювати процес самовиховання [8, с. 247].

Моральне виховання є провідним чинником усебічного гармонійного розвитку особистості. Процес морального виховання в дітей дошкільного віку здійснюється різноманітними методами і засобами.

Одним з найефективніших засобів морального виховання є етична бесіда. Її проводять у дошкільному навчальному закладі як самостійне заняття з дітьми старшого дошкільного віку та як прийом навчання після читання художнього твору морально-етичного змісту в усіх вікових групах.

Бесіда – метод, за допомогою якого здійснюється процес спілкування між об'єктом і

суб'єктом виховання під час колективної діяльності чи індивідуального впливу [7, с. 120].

Етична бесіда – це розмова вихователя з дітьми на моральну тему, яка проводиться як у формі занять, так і в повсякденному житті.

Зміст етичних бесід – роз'яснення значення моральних норм і правил поведінки, аналіз вчинків дітей і дорослих, колективне обговорення етичних питань. Негативні прояви поведінки також можуть стати приводом для розмови, мета якої – викликати в дітей осуд і прагнення не повторювати поганих вчинків [2, с. 57].

Головне завдання етичних бесід полягає в роз'ясненні значення моральних норм і правил поведінки, аналізі вчинків дітей і дорослих, колективному обговоренні етичних проблем. Негативні прояви поведінки також можуть стати приводом для розмови, яка має на меті вироблення в дітей відповідної оцінки негативного вчинку і прагнення уникати його [7, с. 244–245].

Зміст, побудова, тривалість і методика проведення бесіди визначається насамперед віком дітей. Бесіди можуть бути колективними (з усією групою), груповими (з кількома дітьми), індивідуальними. Доцільність останніх потрібно особливо підкреслити. На жаль, сучасні умови дошкільних навчальних закладів обмежують можливість індивідуального спілкування вихователя з дитиною. Проте вони є незамінним засобом формування духовно-емоційного контакту. Окремий вид етичних бесід у повсякденному житті – бесіди з ініціативи дітей. Вони потребують довірчої ситуації та великого такту з боку педагога. Важливо, щоб вихователь у кожному випадку вміло спрямовував розмову, поєднуючи пояснення нового із засвоєнням моральних уявлень. Значні труднощі викликають відповіді на запитання, які потребують засудження поведінки дорослих [2, с. 61].

Найпоширеніші етичні бесіди – комбіновані, в них поєднується обговорення літературних творів з аналізом вчинків дітей. Мета таких бесід – роз'яснення суті моральних вчинків, формування вмінь адекватно оцінювати вчинки, зіставляти дії літературних героїв з поведінкою своєю і товаришів, активізація моральних почуттів, допомога дитині усвідомити свою поведінку, інтерес до моральних цінностей – поглиблюється за умови поєднання нових вражень із уже сформованими моральними уявленнями [2, с. 65]. Етичні бесіди мають велике значення в моральному вихованні дошкільників. Вони закладають фундамент моральної поведінки та формують моральний досвід.

Мета етичної бесіди – систематичне роз'яснення дітям норм і правил моралі, допомога в усвідомленні ними морального досвіду, формування громадської думки, розвиток критики і самокритики в дитячому колективі.

У процесі етичних бесід розв'язується ціла низка завдань морально-етичного виховання дітей. Серед них:

- формування узагальнених моральних уявлень про чесність, правдивість, скромність, дисциплінованість, колективізм та інші моральні категорії;
- виховання адекватної взаємооцінки та самооцінки відповідно до загальних норм і правил поведінки;
- формування свідомого ставлення дітей до виконання правил поведінки;
- спонукання дітей до позитивних моральних вчинків.

Етичні бесіди поділяються на колективні, групові та індивідуальні. Колективні бесіди проводять з усією групою, планують як самостійне заняття з розділу «Художньо-мовленнєва діяльність». Групові бесіди проводять тоді, коли виникає необхідність у роз'ясненні норм і правил моралі декільком дітям. Індивідуальні етичні бесіди проводять у зв'язку з певним вчинком дитини (позитивним чи негативним) з урахуванням індивідуального підходу.

Успіх колективної бесіди залежить від правильної її побудови. Етична бесіда складається з трьох частин: 1) початок бесіди; 2) хід (або основна частина); 3) прикінцева частина.

Початок бесіди має на меті викликати в дітей інтерес до певної морально-етичної категорії, зацікавити їх певним моральним фактом та зосередити на цьому увагу. На початку

бесіди використовуються різноманітні прийоми. Ураховуючи образність дитячого мислення, етичну бесіду можна розпочати з опису конкретного факту чи події, розповіді вихователя [9, с. 168–170].

Мета основної частини бесіди – роз'яснити дітям конкретний зміст певної моральної категорії, норми чи правила поведінки; викликати в них емоційні переживання та відповідне ставлення до фактів, явищ, що обговорюються [9, с. 171]. Основна частина бесіди має також будуватися творчо: тут можна проаналізувати вчинки героїв одного або кількох літературних творів, обговорити конкретні приклади з життя дітей, розповісти про моральні вчинки знайомих дітям людей: батьків, вихователів, інших працівників дитячого садка. Поєднувати матеріал можна по-різному, проте мета цієї частини одна: у доступній формі роз'яснити дітям сутність загальнолюдських моральних норм [2, с. 68–69]. У процесі бесіди використовують розповіді-загадки, складені педагогом і самими дітьми. Аналогічно використовуються й моральні задачі, які пропонуються дітям розв'язати впродовж бесіди [9, с. 172]. Наприкінці бесіди дітей підводять до узагальнення морального поняття і повторюють правила поведінки, вироблені в основній частині [2, с. 70]. Для бесід доцільно підібрати чи скласти розповіді з прикладами позитивної і негативної поведінки, моральні задачі, загадки, прислів'я, вірші. Слід продумати, як використовувати художні картини, ілюстрації, діафільми. Напередодні бесіди (за 3–4 дні) доцільно переглянути кінофільми та діафільми на обрану тему, обговорити їх за заздалегідь накресленим планом [9, с. 173].

Використання бесід як методу морального виховання дошкільників потребує вдосконалення. Поширена думка про етичну бесіду як типово шкільний метод підтверджується тим, що вихователі розглядають її як один з видів занять із старшими дошкільниками. Проте саме в роботі з дітьми дошкільного віку етичні бесіди мають особливе значення, оскільки закладають основи моральної свідомості, допомагають дітям усвідомити моральний досвід, який у них формується. Ускладнення, що виникають у подальші періоди розвитку особистості, часом пов'язані з недостатньою роботою педагога з дошкільниками, адже досвід поведінки, який складається стихійно, не може бути усвідомлений самостійно [2, с. 57].

Отже, бесіди на моральні теми – один із засобів прилучення дитини до пізнання моральних цінностей, їх переживання й активного утвердження у власній поведінці.

З метою практичного підтвердження ефективного впливу етичної бесіди на моральне виховання дошкільників у дошкільному навчальному закладі проводилося експериментальне дослідження, яке відбувалося в три етапи: констатувальний, формувальний, контрольний.

Метою констатувального етапу було визначити доцільність використання етичної бесіди в моральному вихованні дітей старшого дошкільного віку. Завданнями констатувального експерименту було:

1. З'ясувати рівень сформованості моральних цінностей у дітей старшого дошкільного віку.
2. Визначити критерії та показники моральних цінностей у дітей старшого дошкільного віку.

Констатувальний експеримент здійснювався у кілька етапів. На першому виявляли особливості сформованості моральних цінностей у дітей старшого дошкільного віку. Для цього дітям було запропоновано кілька завдань:

1. Проаналізувати оповідання Василя Сухомлинського «Як Сергійко навчився жаліти» і на основі цього висловити своє ставлення до людей, що мають обмежені можливості про надання необхідної їм допомоги. Далі бесіда за змістом оповідання.
2. Проаналізувати казку Василя Сухомлинського «Бджола та Гарбузова Квітка» і відповісти на запитання вихователя:
  - Чому Бджолі було важко розлучатися із Гарбузовою Квіткою?
  - Якщо ви зустрічаєте добрих людей, чи важко вам розлучатися з ними?
  - Придумайте кілька правил гостинності (наприклад, завжди зустрічати гостей із посмішкою, люб'язно пригощати, вигадувати для них цікаві заняття тощо).

3. Гра «З ким дружать квіти» на основі казки В. Сухомлинського «Дівчинка і ромашка».

Констатувальний експеримент дав змогу побачити, що дітей зацікавили завдання, а використання морально-етичних бесід є доцільним для дітей старшого дошкільного віку.

Діагностувавши рівень сформованості моральних цінностей у дітей старшого дошкільного віку, ми розробили систему роботи з формування моральних цінностей з метою підвищення їх рівня. Система роботи охоплювала цикл етичних бесід, які здійснювалися з метою морального виховання дошкільників. Таким чином, на формувальному етапі проводилася щоденна робота з формування моральних якостей у дітей старшого дошкільного віку засобом етичних бесід.

Під час контрольного етапу дослідження була здійснена перевірка ефективності використання етичної бесіди як засобу морального виховання дітей старшого дошкільного віку. Контрольний експеримент переконав нас у тому, що методика використання етичної бесіди як засобу морального виховання дошкільників є дійсно ефективною та має становити цикл етичних бесід. Виховання таких позитивних рис дошкільників, як гуманність, доброзичливість, толерантність, культура спілкування за допомогою систематичного використання етичних бесід є виправданою й підтвердженою за допомогою експериментального дослідження. Практична робота показала, що систематичне проведення різноманітних бесід сприяло підвищенню рівня морального виховання дітей із середнього до високого, з низького до середнього.

Висновки. На основі викладеного можна стверджувати, що процес морального виховання – важливий компонент цілісного освітнього процесу дошкільного навчального закладу. Проблема морального виховання особистості є предметом дослідження багатьох вітчизняних педагогів, зокрема багато цінного для морального виховання дошкільників містять наукові праці та практичний досвід Василя Сухомлинського. Моральна освіта дошкільників – не просто частина морального виховання, а й важлива умова його здійснення, формування етичних уявлень, розвитку моральних почуттів і виховання культури поведінки. Зміст морального виховання підпорядкований вічним цінностям і конкретним потребам суспільства. У загальній системі морального виховання важливе місце посідає етична бесіда. Бесіди на моральні теми – один із засобів прилучення дитини до пізнання моральних цінностей, їх переживання й активного утвердження у власній поведінці. Етичні бесіди проводять у дошкільному навчальному закладі як самостійне заняття з дітьми старшого дошкільного віку та як прийом навчання після читання художнього твору морально-етичного змісту в усіх вікових групах. Зміст, побудова, тривалість і методика проведення бесіди визначається насамперед віком дітей. Проведене дослідження підтвердило позитивний вплив етичної бесіди за творами Василя Сухомлинського на моральне виховання дітей старшого дошкільного віку.

Отже, етичну бесіду варто обов'язково використовувати для морального виховання дітей дошкільного віку.

Список використаних джерел та літератури

1. Прасюк І. Ф. Сучасний погляд на моральний розвиток дошкільників. Деякі поради батькам та педагогам / І. Ф. Прасюк // Дошкільний навчальний заклад. – 2014. – № 3. – С. 2–42
2. Поніманська Т. І. Моральне виховання дошкільників : навч. посіб. / Т. І. Поніманська. – К. : Вища шк., 1993. – 111 с.
3. Басіладзе Н. В. О. Сухомлинський про підходи до виховання учнів / Назар Басіладзе // Рідна школа. – 2003. – № 12. – С. 34–35.
4. Сухопарова І. Пізнавати світ серцем і розумом. Філософія для дітей за творами Василя Сухомлинського / Ірина Сухопарова // Дошкільне виховання. – 2012. – № 5. – С. 14–15.
5. Копієвська Л. В. О. Сухомлинський про виховання моральної краси / Л. Копієвська // Дошкільне виховання. – 2003. – № 9. – С. 5–6.

6. Лохвицька Л. В. Програма з морального виховання дітей дошкільного віку «Скарбниця моралі» / Л. В. Лохвицька. – Тернопіль : Мандрівець, 2014. – 128 с.
7. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка : підручник / Т. І. Поніманська. – 2-ге вид., доповн. – К. : Академвидав, 2013. – 464 с.
8. Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховання : навч. посіб. / С. Г. Карпенчук. – 2-ге вид., допов. і переробл. – К. : Вища шк., 2005. – 343 с.
9. Богуш А. М. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах / А. М. Богуш, Н. В. Гавриш, Т. М. Котик – К. : Видавничий Дім «Слово», 2010. – 304 с.

Светлана Викторовна Лозинская,
кандидат педагогических наук,
доцент кафедры начального
и дошкольного образования
Львовского национального университета
имени Ивана Франко,
e-mail: sv-loz@ukr.net

Лилия Васильевна Капусняк,
студентка факультета
педагогического образования
Львовского национального университета
имени Ивана Франко,
e-mail: kapusniakliliya@gmail.com

ПРАВСТВЕННОЕ ВОСПИТАНИЕ ДОШКОЛЬНИКОВ ПОСРЕДСТВОМ ЭТИЧЕСКОЙ БЕСЕДЫ ЗА ВАСИЛИЕМ СУХОМЛИНСКИМ

В статье рассмотрена проблема, которая определяется необходимостью организации жизнедеятельности детей дошкольного возраста, теоретического осмысления и методической разработки содержания нравственного воспитания детей посредством этической беседы; разъяснения значения моральных норм и правил поведения; формирования потребности быть моральными людьми, культивирования внутреннеличностной нравственности. Дошкольное детство является начальным периодом становления личности. Сформированные в дошкольном возрасте основы моральной направленности личности в значительной степени определяют дальнейшую ее жизнь, а исправить допущенные родителями, педагогами ошибки в моральном воспитании детей трудно или практически невозможно.

Ключевые слова: дети дошкольного возраста, нравственное воспитание, этическая беседа, наследство Василия Сухомлинского.

Svitlana Lozynska,
Ph.D., assistant professor of primary and preschool
education department
Ivan Franko National University of Lviv,
e-mail: sv-loz@ukr.net

Lilia Kapusniak,
student of Faculty of Pedagogical Education
Ivan Franko National University of Lviv,
e-mail: kapusniakliliya@gmail.com

MORAL EDUCATION OF PRESCHOOL CHILDREN BY MEANS OF THE ETHICAL CONVERSATION ACCORDING TO VASYL SUKHOMLYNSKY

Preschool childhood is an initial period of formation a personality. Bases of individual's moral orientation, which are formed in an early age, determine his future life significantly. The process of moral education is an important component of a holistic pedagogical process in pre-school establishments. Moral education is one of the major objectives of the development of preschool children.

Purpose is determined by the regularities of moral education of preschool children by means of ethical conversation in Vasil Sukhomlynsky's pedagogical heritage.

Methods were used to solve the tasks, which are theoretical (observing and analysis of scientific literature about the problem of the research, pedagogical experience and practice of educators) and empirical (observation, discussion, solving problem tasks, experiment).

Introduction. Due to current trends it is clear that moral education has always been actual and its contents are always updated to modern standards, the latest results of psychological and educational research and increased needs of practice.

Preschool educational institution must be actively involved into social and moral development. The scientific works and practical experience of Sukhomlynsky V.O., Ukrainian educator, publicist, writer, poet (1918-1970), are really valuable for the preschool children's moral education. He attached great importance to the comprehensive education of the spiritual life and the features of children's development in the upbringing (education) of younger generation. In his works Sukhomlynsky proved the necessity of forming personality's moral culture, beginning of preschool childhood.

Originality. Using conversations, as the method of preschool children's moral education, needs improvement. It is widely believed that the ethical conversation is a typically school method. This is proved by the fact that educators consider it as a form of classes for children of the senior preschool age. However, ethical conversations have particular importance in work with preschool children, as they make the foundations of moral consciousness, help children to comprehend the moral experience that they have formed. The research was conducted in the preschool educational establishment confirmed it.

Results. It was found that one of the most effective methods of moral education is an ethical conversation. It is held in preschool educational establishments as a separate lesson with children of the senior preschool age and as a method of teaching, after reading literary texts of moral and ethical content for all age groups. Ethical conversation is a conversation about a moral theme between an educator and children that is in the form of a lesson and everyday life. Negative behaviors can also be a cause for a conversation, the purpose of which is to cause children's disapproval and the desire not to repeat poor behavior. Content, construction, duration and the method of conducting a conversation are determined by the age of children and their individual characteristics. Ethical conversations are divided into collective, group and individual. The success of collective conversation depends on its correct construction. The conducted research, about the impact of ethical conversation for moral education of preschool children, had the main purpose to confirm practically its positive impact. The experimental research has been conducted in three phases: observing, forming and controlling. The objectives of observing experiment was to find out the level of formation the moral values in preschool children by means of Sukhomlynsky's pedagogical heritage, to define the criteria and indicators of moral values in children of the senior preschool age. During the forming phase the shaping of moral qualities of preschool children, by means of ethical conversations, was being conducted every day. Controlling experiment convinced the effectiveness of the ethical conversation as a means of moral education of preschool children.

Conclusion. Moral education provides a comprehensive personal development. The process of moral education for pre-school children is performed by a variety of methods and means. One of the most effective methods of moral education is an ethical conversation. The content of ethical conversations is clarifying the meaning of moral norms and rules of behavior, analysis the actions of children and adults, a collective discussion of ethical issues. It is important to provide opportunities

for individual communication between an educator and a child in the up-to-date conditions of preschool educational establishments. It is an indispensable tool for the formation of spiritual and emotional contact. It is also necessary to conduct conversations initiated by children. They need trustful situations and a great tact of the teacher's action. The conducted research confirms practically a positive impact of the ethical conversation with using Vasil Sukhomlynsky's heritage of children's moral development. So it proves the use of ethical conversations for preschool education.

Key words: *preschool children, moral education, ethical conversation, Vasil Sukhomlynsky's heritage.*

References

1. Prasyuk I. F. Suchasny`j poglyad na moral`ny`j rozvy`tok doshkil`ny`kiv. Deyaki porady` bat`kam ta pedagogam / I.F.Prasyuk // Doshkil`ny`j navchal`ny`j zaklad. – 2014. – #3. – S. 2-42
2. Ponimans`ka T. I. Moral`ne vy`xovannya doshkil`ny`kiv: navch. posib. – K.: Vy`shha shk., 1993. – 111 s.
3. Basiladze N. V.O.Suxomly`ns`ky`j pro pidxody` do vy`xovannya uchniv / Nazar Basiladze // Ridna shkola. – 2003. – #12. – S. 34-35
4. Suxoparova I. Piznavaty` svit sercem i rozumom. Filosofiya dlya ditej za tvoramy` Vasy`lya Suxomly`ns`kogo / Iry`na Suxoparova // Doshkil`ne vy`xovannya. – 2012. – #5. – S. 14-15
5. Kopiyevs`ka L. V.O.Suxomly`ns`ky`j pro vy`xovannya moral`noyi krasyy` / L. Kopiyevs`ka // Doshkil`ne vy`xovannya. – 2003. – #9. – S. 5-6
6. Loxvy`cz`ka L.V. Programa z moral`nogo vy`xovannya ditej doshkil`nogo viku «Skarbny`cya morali» / L.V.Loxvy`cz`ka. – Ternopil` : Mandrivecz`, 2014. – 128 s.
7. Ponimans`ka T. I. Doshkil`na pedagogika: pidruchny`k / T.I. Ponimans`ka. – 2-ge vy`d., dopovn. – K.: Akademy`dav, 2013. – 464 s.
8. Karpenchuk S. G. Teoriya i metody`ka vy`xovannya: navch. posib. – 2-ge vy`d., dopov. i pererobl. – K.: Vy`shha shk., 2005. – 343 s.
9. Bogush A. M. Metody`ka organizaciyi xudozhn`o-movlennyevoyi diyal`nosti ditej u doshkil`ny`x navchal`ny`x zakladaх / A. M. Bogush, N. V. Gavry`sh, T. M. Koty`k – K.: Vy`davny`chy`j Dim «Slovo», 2010. – 304 s.

Отримано редакцією 28.04.2017 р.

УДК 371.72

Світлана Анатоліївна Тітаренко,

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри дошкільної педагогіки і психології
Глухівського національного педагогічного
університету імені Олександра Довженка,
e-mail: titarenko17.01@gmail.com

Марія Вікторівна Барсуковська,

асистент кафедри дошкільної педагогіки
і психології
Глухівського національного педагогічного
університету імені Олександра Довженка,
e-mail: barmabm66@gmail.com

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ МОТОРНОЇ СФЕРИ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ

У статті визначено актуальність проблеми розвитку моторики в дітей. Здійснено аналіз психолого-педагогічних досліджень з проблеми розвитку моторної сфери в дітей раннього віку. Розкрито зміст понять «моторика», «моторна сфера», «рухова активність» дітей. Визначено рівні формування рухів у дітей 1–3 років. Охарактеризовано особливості